

DEVLETLER HUSUSİ HUKUKUNDA EKSOGAMİ MESELESİ

Prof. Dr. Z. F. FINDIKOĞLU

Bir müddettenberi «Hukuk Fakültesi Mecmuası» nın «Hukuk Sosyolojisi» ne ayrılmış sahifelerinde medenî ve cezaî mevzuatın alâkalı olduğu çok mühim bir ahlâk problemini, sadece içtimaiyat ve etnografya zaviyesinden ele almış bulunuyoruz. Bir taraftan genç hukukçuların sosyolojik kültürlerini kuvvetlendirmeğe yarayacak bu nevi teorilerin izahına devam ederken öte yandan meselenin diğer müspet hukuk sahalarile de ârzettiği bağıllığı göstermeği, yeknesaklıktan kurtarılması icap eden okuyucu için faydalı bulduk. Bu mülâhaza iledir ki içtimaiyatın gelişmesinde hizmeti geçmiş sosyoloğların eksogami denen büyük ölçüdeki ahlâk problemine ait nazariyeleri arasında bunlarla şu veya bu bakımdan ilişiği olan bir başka meseleye geçiyoruz: *Devletler hususî hukuku bakımından Eksogami.*

İnzibat altına alınmış olan içtimai yaşayışımızın kadrosu içinde, uzuvları başka başka cemaatlerden, dinlerden ve ırklardan teşekkül edecek ailelerin hukukî bir nizama bağıllığı, hukuk tarihinin kaydettiği en eski sosyal vakıalardan biridir. Tarihi noktai nazarı bir tarafa bırakarak aktüel vaziyeti araştıracak ve Devletler hususî hukukunun bu mesele vesilesile yaptığı tipolojiye bakacak olursak modern eksogaminin gelişigüzel cereyan etmediği kendiliğinden belirir. Bu tipolojinin tipleri şunlardır:

1 — Evlenme, yabancı ile evlenen kadının vatandaşlığına hiçbir tesir icra etmez. Yeni vatandaşlık kanunlarından bir kısmı feminist cereyanlardan müteessir olmuş ve kadının evlenmeden evvelki tâbiyet vaziyetini yabancı ile evlenme halinde de muhafazayı düşünmüştür. Misal: Rusya, Birleşik Amerika, Rumanya.

2 — Evlenme, yabancı ile evlenen kadının vatandaşlığına, evlilik hayatının kadının memleketinde devamı müddetince hiçbir tesir icra etmez. Fakat kadının yurdundan çıkılınca kadın kocaya tâbi olacaktır. Misal: İsveç, Norveç, İran.

3 — Evlenme, yabancı ile evlenen kadının vatandaşlığına şu şart ile tesir eder: Kendisi ile evlenilen yabancı erkeğin memleketinin vatan-

daşlık kanunu, yabancı kadının tâbiyeti hakkında nasıl bir hüküm vazetmiş ise o hüküm muteberdir. Misal: Avusturya, Çin, Yunanistan, İtalya, İsviçre.

4 — Evlenme, yabancı ile evlenen kadının vatandaşlık hukukuna kat'î surette tesir eder ve karı şartsız olarak kocanın tâbiyetine girer. Misal: Almanya, Finlandiya, İspanya, İngiltere, 1928 den evvelki Türkiye [1].

5 — Evlenme, yabancı ile evlenen kadının vatandaşlığına hem tesir eder, hem etmez. Şöyle ki yerli erkek yabancı kadın ile evlenirse kadın erkeğin tâbiyetine girecek, yerli kadın yabancı erkek ile evlenirse asıl kendi tâbiyetini muhafaza edecektir. Misal: Türkiye

Bu tiplerden birincisi liberal, dördüncüsü otoriter zihniyetlerin tesirini gösteriyor. Aradakiler de her iki tarafa kayan hususiyetler arz etmektedir. Bu hususiyetlerin yoklanması, daha ziyade mevzu hukuk meseleleri arasında yer alabilir. Sosyoloji, daha ziyade ecnebilerle evlenmeden mütevellit vatandaşlık hukuku tipolojisinin istihale halindeki sosyal bür-yelerle bağlılığını gözönünde tutmak mecburiyetindedir. Önce şunu belirtelim ki bu sahada hiçbir mutlak telâkki, her zaman ve mekânda, her halk ve millet için muteber ve kayıtsız bir mecburiyet yoktur. Hâdisenin tedvin kadrosuna giren ilk hukukî hâdiselerden olması, yani siyasi teşekkülün bulunduğu her yerde yabancı ile evlenen erkekten ziyade yabancı ile evlenen kadının tâbiyetinin şu veya bu şekilde kaideleştirilmiş bulunması da ayrıca dikkati çekmektedir. Demek oluyor ki cemiyetler, bu noktayı daima en can alıcı bir meselenin mevzuu olarak düşünmüşlerdir. Ötedenberi mevcut şekil, yabancı ile evlenen kadına, 1928 den evvelki Türkiyede olduğu gibi artık kadının mensup olduğu cemiyetçe kaybolmuş bir demografik unsur nazarile bakmaktan ibarettir [2]. Büyük dinî cemaatlere mensup olanlar arasındaki bu neviden eksogamik vakıalar da bu kaybolma ihtida psikolojisinin tesirile artık kat'î bir mahiyet alır. İmparatorluk rejimlerinde bu gibi ihtidaların zümre halinde vaki olmasına mukabil, şimdi münferit dönme ve din değiştirme hâdiselerine şahit oluyoruz. Maamafih modern hukuk telâkkisi bu sahada herhangi bir ihtida

[1] Bk. 19/I/1869 tarihli Tâbiyet Kanunumuz, m. 5. Bu kanunun tefsir ve izahı için müracaat edilebilir. Bk. E. R. Salem: De la nationalité en Turquie, (Journ. du dr. intern. pr., 1905-1907, sf. 585-932). Mukayeseli hukuk âlimlerinden E. Lehr'in tâbiyet meselesi hakkındaki etraflı bir eserinin 49 uncu faslı Osmanlı İmparatorluğundaki tâbiyet meselelerine hasredilmiştir. Bk. La nationalité, 1909, sf. 215-218.

[2] Bk. E. Lehr: La nationalité 1909, Paris, «Empire de Turquie» faslı, sf. 217.

mecburiyeti vazetmekten daima çekinmektedir[3]. Zira bugünkü dinî vicdan, dünkü dinî vicdan olmaktan çıkmış, yani objektif karakterini kaybetmiş, sadece fertlerin sübjektivitesi içinde kapanmıştır [4]. Nihayet dinî telâkki başlıkları karşısında tesamüh ve hoş görmenin gittikçe içtimaî bir cereyan halinde yayılması icabında karı koca arasındaki aile âhenginin bozulmamasına mâni olması da muhtemeldir. Bununla beraber ne kadar ferdileşirse ferdileşsin, iki aile uzvu arasındaki bu dinî şuur ve — icabında — âyin, ibadet şekli ihtilâfının karı, koca için olmasa bile gelecek nesiller için ciddi bir terbiye meselesi teşkil ettiği inkâr edilemez. Buna rağmen modern hukuk telâkkisi, yukarıda söylediğimiz gibi Devletler hususî hukukuna bu meseleden mülhem bir prensibin girmesine müsaade etmemektedir. Fakat din başlığı yanında aynı zamanda tâbiyet başlığının idamesi mümkün değil midir? Mesele ile alakalı bir hukukçumuzun şu pek isabetli ve sosyolojik mütalâasını dinleyelim: «Evlenmenin tâbiyete tesiri bir çok noktalarda lâzımdır. Ailelerde vatan birliğinin tesisi, hem vatan için, hem karı kocanın müşterek muameleleri için büyük bir faydayı müstelzendir. Böyle muhtelit ailelerde çocukların siyasi ve vatani terbiyesini teshil ve temin için kadını kocanın tâbiyetine sokmaktan başka emin bir yol olamaz. Böyle yapmakla kanun vatanın yüksek menfaatini korumuş oluyor [5]». Fakat «çocukların siyasi ve

[3] Bu hâdisenin 1923 den sonraki Türkiyede dikkate değer bir tezahürü vardır. Yabancı ile evlenen Türk kadınlarının Hıristiyan ve ecnebi kocalarının türkçe olmıyan aile isimlerini taşımaları (Meselâ: Bedla von Statzer) Bedla von Statzer hâdisesi, bu tezahürün mânasını düşünenlerin parmak basacakları bir noktadır. Bununla beraber Islâmi medeniyet çevresine girişimiz ânında isimlenme müessesemizde vukua gelen bir istihalenin bir başka nev'inin şimdi de Garb medeniyet çevresine dahil oluşumuz esnasında tekerrür ettiği, Türk tâbiyetine geçen ecnebinin kendi isim ve aile ismini, yahut ecnebi kocası olan Türk kadınının bu evleniş neticesinde kocasının türkçe olmıyan aile ismini taşımalarının tabii karşılanacağı belki bazılarınca iddia edilebilir. Bu gibi hususî ve münferit haller söyle dursun, 1934 tarihli Soyadı Kanununun on beş seneye yakın tatbikatı esnasında umumiyetle aile isimlerimizin bir nevi Avrupalılığa teşebbüh psikolojisi için zengin bir misal teşkil ettiği şüphesizdir. Bu hususta bakılabilir; Aile ismi müessesesi (İçtimaiyat, 1947, İkinci kitab); keza Bk: İsimlerimiz, İş Mecmuası, sayı: 31).

[4] Maamafih 1869 Türk Tâbiyet Kanunu da evlenme için yabancı kadın veya erkeğe bir ihtida mecburiyeti yüklemiş değildi. Hattâ aynı kanunun dördüncü maddesine göre müslüman olan erkek, otomatik olarak Türk Tâbiyetine geçemez; bu hususta bir talebin vaki olması lâzımdır.

[5] Bk. Muammer Raşit: Devletler Hususî Hukuku, 1937, sf. 66. Kb. Bk. A.

vatani terbiyesini teshil ve temin» ameliyesini din başkalığının devamı güçleştirmeyecek midir? Burada hukuk sosyolojisi için bir tarafa bırakılması pek kolay olmıyan mühim bir mesele karşısında bulunulduğu muhakkaktır.

Yukarıdaki tipoloji liberal ve feminist cereyan ile nüfusun muhafazası endişesi fikrinin tesirlerini hissettiren tipler gösteriyor: Birinci tip gibi. Feminizm cereyanının ilk yurdu olmakla tanınan bir memleket ise feminist düşünce ile çarpışacak bir tipi kabul ediyor: Dördüncü tip gibi. Türkiye'nin misal teşkil ettiği beşinci tipi, 1312 numaralı Türk Vatandaşlık Kanununun şu iki maddesinde formüllemiş görüyoruz:

Madde 1 — Bir Türk baba veya ananın Türkiye veya ecnebi memlekette doğan çocukları Türk vatandaşdır.

Madde 13 — Türklerle evlenen ecnebi kadınlar Türk vatandaşı olurlar. Ecnebiyle evlenen Türk kadınları Türk kalırlar. Ecnebi bir kadının bir Türk ile evlenmesi ecnebi kocasından evvelce olan çocuklarının tâbiyetine tesir etmez. Ancak babaları sağ değilse küçüklerin tâbiyeti analarına tâbi olur. Evlenme ile tâbiyeti değişmiş olan sabık ecnebi kadınlar Türk kocalarından herhangi bir sebeple evlilik halinin zevali ile ayrıldıkları tarihten itibaren üç sene zarfında tâbiyeti asliyelerine rücu' hakkını haizdirler. Şu kadar ki ecnebiliğe aydet etmek isteyen kadının Türk babadan çocuğu meycut değil ise ikametgâhını ecnebi memlekete nakletmesi şarttır.

Bu maddelerde ifadesini bulan beşinci tip, Türk kadını bakımından fertçi, liberal ve feminist, fakat başka siyasî cemaatlere mensup ve Türkle evli kadınlar bakımından otoriter ve antifeminist görünüyor [6]. Keza demografik kaygı da Türk kanun koyucusunu oldukça düşündürmüştür. Çünkü bir taraftan yabancı ile evlenen Türk kadını ve çocuklarını Türk kütüğünde muhafaza ediyor, diğer taraftan Türk ile evlenen yabancı kadını kütüğümüze geçiriyoruz. Eğer millî kültür de kâfi derece

Schwarz: Alle Hukuku, 1942, sf. 182: «Karı ile kocanın vatandaşlıkları ayrı olduğu takdirde bundan çetin ihtilâflar doğabilir.»

[6] Mamefih bu son noktanın Türk ile evlenen yabancı kadının mensup olduğu memleket hukukiyatı ile sıkı bağılılığı vardır. Bu bağılılık için bakınız: Muammer Raşit, Devletler Hususi Hukukı, 1937, sf. 67: «Feminizmin memleket menfaatine uygun olmıyan hususlara teşmilini arzu edecek kadar nazarı olmıyacağımızdan sarf-nazar, feminizm tesirinden âzade kalan bir çok memleketlerin kendi tab'alarından kadınları, kocalarının tâbiyetine terketmesine mukabil bizim o kadınları kendi tâbiyetimize almaktan çekinmekliğimiz bittabi doğru olamaz. Bunda menfaatimizde aşkâr olduğundan umumi bir kaide olarak Türklerle evlenen bilcümle ecnebi kadınları Türk vatandaşlığına kabul etmekliğimiz gayet tabiidir.»

eritici, temsil edici bir kudrete sahip ise kanun koyucumuzun güttüğü demografik gaye kolayca gerçekleşecek, ırkların ihtilâtından beklenen sihhî, hattâ harsî menfaatler ortaya çıkacaktır.

Ekzogamik hâdisenin yabancı kadın ve yerli koca, yahut yerli kadın, yabancı koca — ki bu son şıkkın misallerine de memleketimizde bir müddettenberi rastlamağa başladık — şekilleri hakkında ileri sürülen sosyolojik mütalâaları, böyle bir aileden türeyecek çocuklar için de gözönüne almak icap eder. Bu hususta yeni vatandaşlık kanunlarını başlıca iki tipe irca etmek kabildir. Birinci tipe dahil kanunlar, ecnebilerle evlenmeden doğan çocukları «kuşak hukuku - Jus sanguinis» esasına göre tâbiyetlendiriyor. Kaynağı Roma hukuku olan bu tipe Türk vatandaşlık kanunu da girmektedir. İkinci tipe giren kanunlar «doğuş yeri hukuku - Jus soli» düşüncesine bağlıdır: Çocuklar doğdukları memleketin vatandaşlarıdır [7]. Kıymetli bir hukuk âlimimiz her iki esas psikolojik ve sosyolojik zaviyelerden düşünür ve mukayeseler yaparken diyor ki: «Nesil (kuşak) ve tevellüt (doğuş) mahalli esaslarından her birinin fayda ve mahzurları vardır. Şüphe yok ki vatan muhabbetinde şahsın baba ve anasından alacağı terbiyenin aile göreneğinin pek çok tesiri vardır. Nereye giderlerse gitsinler, bu çocukların vatan muhabbetini muhafaza edeceklerine daha fazla itimat olunabilir. Bilâkis doğdukları memleket vatandaşı addolunanlar başka mahalle hicret ederlerse tâbî oldukları Devlet bunlar üzerine hiç bir hesap yapamaz. Kendilerini *millî* vazifelerini ifaya cebir için hiç bir şey yapamaz. Sonra şahsın doğduğu memleket vatandaşı addolunması usulünde aile efradından her birinin ayrı bir tâbiyette bulunması lâzım gelebilir ki pek çok mahzurludur. Mamafih tevellüt mahalline göre vatandaşlığın tayini bazan Devlet için bir zaruretler. Bahusus nüfusu az olup ecnebilerin fazla muhaceretine maruz bulunan yeni memleketlerde bu esas nazara alınmaz ise o Devlet yakın bir âtide ecnebi istilâsına uğrar. Diğer taraftan memlekette yerleşmiş olan kimseler tabiatile muhitin, millî mekteplerde aldıkları terbiyenin tesiri altında kalırlar. Buna göre Fransa ve bizim gibi nüfusu az memleketler için en makul siyaset nesil esası kabul olmakla beraber memlekette yerleşmiş olan ecnebilerin *tenessül* edilmesi için bir dereceye kadar tevellüt esasını da kabul etmektir [8]». Gerek içinde bir çok içtimâî problemlerin teksif edildiği bu isabetli mütalâalara, gerek daha sonra «vazı kanunumuz Türk nüfusunu çoğaltma siyasetini takip etmiş idi» düşüncesine bizim ilâve edeceğimiz bir fikir varsa o da şudur: 1284 - 1869 tarihli ta-

[7] Bk. Ernst Lehr: La nationalité, 1909, sf. 1-4.

[8] Bk. Mustafa Resit: Türk vatandaşlığı kanunu şerhi, 1929, İstanbul, s. 10.

biyyet kanununun yerini tutan 1929 tarihli yeni vatandaşlık kanunu daha ziyade bugünkü Türk cemiyetinin kültürel temsil kuvvetinin zayıflığı zaviyesinden hareket edilerek kaleme alınmıştır. Fransa, Birleşik Amerika, İngiltere doğuş yerini kabul edebilirler. Zira etmeseler dahi, teknik ve medeniyet derecesi ile at başı giden kültür yüksekliği kendi memleketlerinde ecnebi ana veya babadan doğan çocuğu ergeç eritecektir. Bizde ise çeşitli tarihi ve harsî sebeplerin tesirile vukua gelemediği bu temessül ve temsil işinin hiç değilse hukukî yoldan yürünerek temini düşünülmüş, kanun koyucumuz, meş'ur veya gayrimeş'ur olarak içtimai vaziyetimizden müteessir olmuştur. Bununla beraber bu hukukî yolun ne derece semereli olduğunu düşünmek isteyenler için bahsi geçen hâdiseler yekûnunu tesbit eden bilgi malzemesi karşısında bulunmak, yani sadece Türk anadan doğma veya sadece ve bilhassa Türk babadan olma çocukların Türklüğe temessülleri üzerinde düşünmek, eski Türkiye ile yeni Türkiyedeki Türklüğün temsil kudretlerini mukayese etmek lâzımdır. Kanun koyucumuzun Türk ile evlenen ecnebi kadını Türk sayması, ecnebi ile evlenen Türk kadını Türk bırakması, bu gibi ailelerden doğan çocuklarda nesil ve kuşak esasını ehemmiyetle düşünmesini ancak bir şart ile, milli kültürün yetesiye temsil edici ve mukavemetli olması şartı ile beklenen neticeyi doğurabilir. Aksi takdirde kanun yabancı ile evlenen Türk kadını ve çocuklarını istediği kadar Türk saysın, yabancı koca veya kadının, muhtelit izdivac mahsulü çocukların milli hars içinde yabancı kalmalarının önüne geçilemeyecektir. Bu noktada Türk kültür sosyolojisinin göstereceği direktiflerden istifade edilmelidir. Yoksa Türk camiası içine evlenme ile sokulan yabancıyı sadece kemmi bir unsur olarak kalmamasını isteyen sosyolojik görüş için yapacak hiç bir şey yoktur. Otoriter bir hukuk zihniyeti ile, bir nevi izdivac otarşisi, yani bir millet içinde evlenme itibarile kendi kendine yetme prensibi ile hareket etmek modern hukuk ideallerini çiğnemek olur. Kaldı ki aile sosyolojisi, yeni ailenin karı koca psikolojisini göstermek suretile böyle bir hareketi önüyor. Değerli bir sosyoloğumuzun dediği gibi «şimdiki hayatta ailede birliğin tesisi için dinî vahdet, iktisadî vahdet, ma'serî bir mesuliyet tesanüdü kâfi derecede kuvvetli bir esas ihzar edemediğinden başka başka dinden, meslekten ve san'attan olabilen kadın ve erkeklerin izdivaçta vahdetini vücade getiren ancak muhabbettir [9].» Bu vaziyette bilhassa milletlerarası siyasî ve iktisadî münasebetlerin çok arttığı bir zamanda izdivaç otarşisi güdecek her hangi bir hukuk siyaseti, ergeç akamete mahkûm olacaktır. Bütün mesele içtimai cereyanların akışını

[9] Bk. M. İzzet: Yeni İçtimaiyat Dersleri 1928, sf. 160.

kolaylaştıracak bir hukuk sosyolojisinin, temsil edici, ve eritici millî hedeflerin ehemmiyetini ferde ve cemiyete telkin edecek bir kültür sosyolojisi ile takviye edilmesinde toplanmaktadır.

Gittikçe artan fertçilik cereyanlarına sahne olan bugünkü cemiyetlerde, ekzogamik kaidenin halklar ve cemaatler arasında daha çok tatbik edilmesi lâzım geldiği, hukuk siyasetinin ister istemez bu lüzumu kavraması icap ettiği düşünülürken öte taraftan aynı fertçilik temayüllerinin geliştirdiği feminizm, başka yoldan ekzogamiye ve hukukî neticelerine mâni bir vaziyet doğuruyor. Şöyle ki yukarıdaki tipolojide birinci tipin milletlerarası, umumî bir tip haline gelmesi feministlerce ileri sürülmeğe başlanmıştır. Birinci ve ikinci dünya harpleri arasında toplanan beynelmil kadınlık kongrelerinde — ki bunlardan biri de 1930 da İstanbulda Yıldız sarayında toplanmış idi — diğer dört tipin kadın hürriyeti ile anlaşmyan esaslarına hücum edildiği görüldü. 1920 de Kopenhag millerarası kadınlık kongresi, bütün memleketlerin hukuk politikalarına bu hususta istikamet göstermiş, bu tarihten bir sene sonra mesele Amerika da seçim mücadelesi programlarına bile girmiş idi. Bu hal, şüphesiz, içtimai iş bölümü neticesinde kadının şahsiyet kazanması, iktisadî hayatta istihsal unsuru olması illetine bağlı bir ikinci sebepten ileri gelmektedir. Şöyle ki aile yapısı gittikçe daha çok «conjugale - izdivaci, zevci» oluyor, erkeğin nüfuzu kadının ki ile denkleşiyor. Bu vaziyette kadının, evlendiği ecnebi erkek tabiiyetine girişi, âdeta mensup bulunduğu milletin bir parçası kendinde de yaşıyan millî hüviyetini inkâr olduğu gibi, tabiiyet değiştirme yüzünden iktisadî hayatta bir fonksiyonu olan kadınların uğrayacakları bir takım mahrumiyetler de böyle bir inkârdan mütevellit ruhi reaksiyonu arttırabilir. Nitekim Fransada buna benzer bir vaziyet görülüyor: «Harpten sonra bir çok Fransız kadınları Fransaya muhaceret eden ecnebilerle evlendiler ve ecnebi olmaları icabı memuriyetlerinden ayrılmak mecburiyetinde kaldılar. Zaten içtimai vaziyet icabı aile içinde kocanın nüfuzu azalmış idi. Efkârı umumiye, kadının evlenme ile perişan olmasından müteessir idi... Daha 1927 tarihli Fransız vatandaşlık kanunundan evvel bu babdaki teklifler, parlamento muhitinde hararetle kabule mazhar olmuştu[10]». Şu halde içtimai tekâmül — yahut

[10] Bk. Mustafa Reşit: Kz., s. 36. Bizim yaptığımız tipolojide d tipine mensup gösterdiğimiz Fransa'da, 1927 den evvelki hukuk politikası cereyanı «ecnebi ile evli Fransız kadını, evlenirken Fransız kalacağını şart koşmuş ise Fransız kalır kocası tabiiyetine gireceğini beyan etmemişse Fransız kalır. Fransa haricinde bulunurlar, kocanın memleketinin kanunları da icap ettirirse kadın Fransız tabiiyetini kaybeder» şeklinde müspet hukuka geçmiştir.

«tekâmül» kelimesinin ihtiva ettiği «kemal» unsurundan ve ahlâkî bir hüküm vermiş olmaktan kaçınmak için sosyal yürüyüş diyelim — bugünün kadını dünün tabii, yani sadece fizyolojik tabiate bağlı, nerede olursa olsun erkeğin dışı ihtiyacını tatmin edici, kocasının memleketinde onun ferdi ve kollektif muhitinde ve onun cemaatinin psikolojisine katılmış bir eleman olmaktan çıkarıyor ve tam aksi bir vaziyet doğuruyor. Bu hal, idealist sosyologların ekzogami müessesesine yükledikleri «ferdi, klan ve cemaat bağlılığından kurtarıp insanlık denizine katma vazifesi» ni son derece güçleştirmektedir. Kadının «teessürî - affectif» karakterinin erkeğe nisbetle üstünlüğü [11], bu «teessürîlik - Affectivite»in ise klâsik ruhiyatın iddiası aksine olarak büyük ölçüde sosyal olması [12], içtimaiî iş bölümünün ve ona denk olarak kültürün inkişafından azamî hissesini alan ve şahsiyetini idrâk eden kadının kendi kavmi, ırkî ve millî camiasına erkekten ziyade bağlılığı neticesini husule getiriyor. Gittikçe daha çok eksogam olma, cemiyetlerin birbirlerine daha çok yaklaşmalarını değil, bilâkis tenevvür eden kadında çeşitli hissi ve iktisadî sebeplerin tesiri ile erkeğin mensup olduğu cemiyete temessüle karşı açık veya gizli bir mukavemetin uyanmasını, arkadan gelecek nesillerde de meş'ur fakat zamanla daha ziyade gayrimeş'ur olan ruh sarsıntılarının ve cemiyet içinde de iğretlilik duygusunun belirmesini tevlit ediyor. Kadının ve çocuklarının mensup olduğu kültür derecesi, erkeğinkine üstün olduğu takdirde ise bu mukavemet ve iğretlilik hisleri daha şiddetli olacaktır. Bugünkü Türkiyenin, Avrupa ve Amerika karşısındaki kültürel vaziyeti meseleyi ele alacak hukukçu ve içtimaiyatçı için çok zengin ve düşündürücü misaller verebilir. Esasen 1312 numaralı kanunun yukarıda tahlil ettiğimiz 1 ve 13 üncü maddeleri, kanun koyucumuzun bu düşündürücü misallere yabancı davranmadığını, kanunî yoldan yürüyerek yapılması mümkün her şeyin yapıldığını göstermekte, geri kalan iş, hukuk sosyolojisine yardımcı diğer sosyoloji dallarına düşmektedir. Hattâ yalnız sosyoloji şubeleri değil, çeşitli sebepler yüzünden çoğaldığını gördüğümüz muhtelit ailelerin iç düzenindeki ahenk veya ahenksizlikleri aksettiren her nevi edebî vesikalarda, Türk hukuk politikasının bu mühim meselesi üzerinde düşünecek olanların işine yarıyacaktır. Sağlam cemiyet ile sağlam aile arasında münasebet bulan aile sosyologları için tezli ve tezsiz piyeslerle romanların ifa eylediği malzeme ve kaynak hizmeti; Devletler hususî hukukunun bu meselesini düşünecek olanlar için de bahis mevzuu olabilir.

Z. F. FINDIKOĞLU

[11] Bk. Lévy-Bruhl: Comte'un felsefesi, türkçe tercemesi, 1940, C. 3.

[12] Bk. Ch. Blondel: Psychologie Collective, 1935.